

سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی ایران

محمد غفاری فرد^{۱*} و سید احمد موسوی^۲

۱. استادیار علوم اقتصاد، گروه علوم اقتصادی، دانشکده علوم و فنون، دانشگاه بین‌المللی اهل‌بیت (ع)، تهران، ایران.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی، دانشکده علوم و فنون، دانشگاه بین‌المللی اهل‌بیت (ع)، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۶

اطلاعات مقاله چکیده

یکی از عوامل مهم در رشد و توسعه اقتصادی کشور، شناسایی ظرفیت توسعه شهرستان‌های مرزی کشور است به طوری که توسعه این شهرستان‌ها نه تنها توسعه اقتصادی کشور بلکه امنیت ملی کشور را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. شناخت دقیق ظرفیت‌ها و مزیت‌های نسبی این شهرستان‌ها باعث رشد اقتصادی این شهرستان گردیده و رشد آن‌ها باعث توسعه اقتصادی کشور می‌گردد. هدف تحقیق حاضر بررسی سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی ایران (۱۶ استان و ۲۶۲ شهرستان) است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی و داده‌های آن از طریق پرسشنامه و سایت مرکز آمار ایران به دست آمده است. ابتدا با توزیع پرسشنامه بین خبرگان و کارشناسان اقتصادی اهمیت ارزش افزوده چهار بخش عمده اقتصادی (کشاورزی، صنعت، معدن و خدمات) با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی مشخص شده است نتایج نشان می‌دهد، بخش خدمات با کسب ۰/۳۵۲ در رتبه اول، صنعت با کسب ضریب ۰/۲۹۵ در رتبه دوم، بخش معدن با کسب ضریب ۰/۲۰۶ در رتبه سوم و بخش کشاورزی با کسب ضریب ۰/۱۴۷ در رتبه چهارم از نظر اهمیت ایجاد رشد ارزش افزوده قرار گرفته است سپس بر اساس روش مراحل هفتگانه تاپسیس شهرستان‌های پیشرو در رونق اقتصادی شناسایی شده‌اند نتایج نشان می‌دهد شهرستان عسلویه با گرفتن ضریب ۰/۴۷۶۸۱۶۸۴۹ در رتبه اول، شهرستان اهواز با گرفتن ضریب ۰/۳۶۵۲،۳۹۵۵ در رتبه دوم و شهرستان تبریز با گرفتن ضریب ۰/۳۸۱۲۴۳۶ در رتبه سوم قرار گرفته است و همچنان شهرستان ششتمد با کسب ضریب ۰/۳۱۹۸۱۲ در رتبه ۴، شهرستان بشاگرد با کسب ضریب ۰/۰۰۰۰۰۲۲۳۶۱۳ در رتبه ۲۶۱ و شهرستان ابوموسی با کسب ضریب ۰/۰۰۰۰۰۳۷۳۲۷۷ در رتبه ۲۶۲ یعنی آخرین رتبه قرار گرفته است. بنابراین سیاست‌گذاران اقتصادی جهت رونق اقتصادی در شهرستان‌های مرزی کشور می‌بایست اعتبارات بودجه‌ای، تسهیلات بانکی و کمک‌های فنی و اعتباری را جهت توسعه بخش خدمات و صنعت در شهرستان‌های پیشرو اختصاص بدهند.

کلید واژه‌ها: رشد اقتصادی، شهرستان، تاپسیس، تحلیل سلسله‌مراتبی، مرزی.

دوره ۳، شماره ۱۰، زمستان ۱۴۰۱

ص ۷۱-۸۳

DOR: 20.1001.1.27173747.1401.3.10.5.8

مقدمه

امروزه شهرهای مرزی کشور علاوه بر اینکه جایگاه اقتصادی کشور را در سطح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی مشخص می‌کنند، میزان توسعه اجتماعی- اقتصادی کشور را نیز نمایان می‌سازد. عواملی مانند موقعیت جغرافیایی و طبیعی، قرار داشتن در مسیر راه‌های تجاری، موقعیت بارگیری و بندرگاهی، بهره‌مندی از منابع معدنی، حرفه صنعتی و برخورداری از زمین‌های حاصل خیز کشاورزی تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر منطقه یا شهر است که شهرستان‌های مرزی از همه این عوامل برخوردار هستند. به همین دلیل در دهه‌های اخیر در مطالعات اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی به استان‌ها و شهرستان‌های مرزی و مسائل آن‌ها توجه بیشتر صورت گرفته است. این تمایلات و علاقه فراوان، از آن جهت صورت گرفته است که این مناطق مرزی، ممکن است موجب ایجاد سازگاری و همسانی اقتصادی در همگرایی بین کشورها گردند. بر اساس تحقیقات انجام شده، امنیت و توسعه در مناطق مرزی به شکل مستقیم با هم ارتباط دارند. به‌نحوی که هر نوع اقدامات در فرایند تحقق توسعه اقتصادی تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت می‌گذارند و بالعکس (Esteva, 2007:12). به خاطر دستیابی به توسعه پایدار که مشخص‌کننده هویت، اقتدار و امنیت ملی هست. لازم است تا استان‌ها و شهرستان مرزی در تمام برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح ملی در اولویت قرار گیرند (192: Zarqani, 2007).

لذا بررسی و شناخت وضعیت و تنگناهای توسعه این مناطق از لحاظ پایداری، مخصوصاً در استان‌ها و شهرستان‌های مرزی و آگاهی از نقاط قوت و ضعف این استان‌ها و شهرستان‌ها برای دستیابی به توسعه پایدار کشور، نوعی ضرورت به بررسی بیشتر وضعیت شهرها مرزی محسوب می‌گردد، به‌طوری که استفاده مناسب از تمامی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌تواند باعث رفاه اقتصادی این مناطق و همچنین توسعه کشور شود (طالش و گلچینی، ۱۳۹۷: ۳۸۲). تحقیق حاضر سعی در کشف چگونگی رشد اقتصادی در بخش‌های مختلف اقتصادی در شهرستان‌های استان‌های مرزی کشور در سال ۱۴۰۱ دارد و هدف اصلی آن سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در شهرستان‌های استان‌های مرزی کشور با استفاده از روش تصمیم‌گیری چند معیاره است.

این مقاله در پی پاسخ به این پرسش است که سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی کشور ایران چگونه است؟ از دیدگاه خبرگان کدام یک از بخش‌های اقتصادی (صنعت، معدن، کشاورزی و خدمات) بیشترین تأثیر را در ایجاد رونق اقتصادی در استان‌های شهرستان‌های مرزی دارا است؟ بنابراین در این مقاله بعد از بیان مقدمه به ترتیب به مبانی نظری تحقیق، پیشینه تحقیقات انجام‌شده مرتبط با موضوع تحقیق، روش تحقیق و معرفی مدل‌های تحلیل استفاده‌شده در تحقیق، تجزیه و تحلیل شاخص مهم تأثیرگذار، و در انتها نتایج و یافته‌های تحقیق بیان می‌گردد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

فرید من معتقد است که توسعه اقتصادی و ساختار فضایی در سطح منطقه‌ای از یک حالت پیش صنعتی (کشور تازه مستعمره و بکر) به حالت بلوغ صنعتی (نظام یکپارچه شهری و منطقه‌ای) تغییر می‌کند. این دانشمند نحوه این تغییرات را به چهار مرحله تقسیم می‌کند که به شرح زیر است (اجلالی، ۱۳۷۳: ۴۸) - مرحله پیش صنعتی: در این مرحله، مراکز و نواحی به گونه مجزا عمل نموده و از هم پراکنده می‌باشد و هیچ ارتباط بین مراکز با نواحی وجود ندارد. _ مرحله انتقالی: این مرحله که در ابتدای صنعتی شدن و تحول اتفاق می‌افتد، صنعتی شدن و تمرکز سرمایه‌گذاری در شهر

سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی.../غفاری فرد و موسوی

مرکزی افزایش میابد و بر کل اقتصاد تسلط می‌یابد. با انتقال منابع از مناطق به سوی مناطق مرکزی نابرابری‌های منطقه‌ای افزایش می‌یابد. - مرحله صنعتی: در این مرحله، روند انتقال منابع از تمام مناطق به شهرهای مرکزی کمتر شده و مراکز کوچک بیشتری ایجاد می‌شود به نحوی که این مناطق کوچک کم‌کم جای مناطق مرکزی سابق را به خود اختصاص می‌دهد. در این مرحله استعدادهای رشد اقتصاد ملی افزایش می‌یابد. - مرحله فرا صنعتی: در این مرحله، ایجاد ارتباط بین شهرها، مناطق و نواحی ایجاد می‌شود و نواحی قطبی و هسته‌ای از میان برداشته شده و یکپارچگی کامل در اقتصاد ملی حاصل گردیده و عدم تعادل بین مناطق به حداقل رسیده و رشد و توسعه ملی به حداکثر خود می‌رسد. در این مرحله یک نظام شهری و منطقه‌ای مرتبط به هم به وجود آمده که در نتیجه آن رشد و توسعه کشور حاصل می‌گردد. میر دال و هیرشمن اولین کسانی بودند که درباره کاربردهای مکانی فرایند توسعه نظریه دادند. این دانشمندان با استفاده از کاربردهای مکانی مناطق ارتباط میان الگوهای رشد اقتصادی و توسعه منطقه‌ای را به وجود آوردند. به عقیده هیرشمن بخش صنعت ارتباط بسیار قوی با دیگر بخش اقتصادی دارد. وی معتقد است که سرمایه‌گذاری در این بخش راه را برای توسعه کشور فراهم می‌کند (قره‌باغیان، ۱۳۷۵: ۲۳۰).

یکی از بخش مهم که امروزه اکثر کشورهای در حال توسعه به‌عنوان یک هدف اساسی به آن می‌نگرد پدیده صنعت و صنعتی شدن است. گرچه صنعت تاریخ بسیار طولانی ندارد ولی با کارایی بسیار بالایی که دارد تأثیر فراوان بر زندگی انسان‌ها و اکثر کشورها گذاشته است. در کشورهای توسعه‌یافته، به‌طور عموم توسعه با صنعتی شدن به وجود آمده و توسعه صنایع باعث رشد اقتصادی و همچنان افزایش رفاه عمومی همراه گردیده است. در کشورهای در حال توسعه نیز کارایی و بهره‌وری در بخش صنعت نسبت به بعضی بخش‌های اقتصادی دیگر بیشتر است، به‌خصوص آنکه صنعت توانسته است کارایی سایر بخش‌ها را نیز افزایش دهد (Chenery et al. 1986: 150).

آدم اسمیت کار و انباشت سرمایه را یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در توسعه اقتصادی یک کشور می‌داند این دانشمند استدلال می‌کند که از طریق تقسیم‌کار میزان بهره‌وری افزایش می‌کند که این بهره‌وری میزان پس‌انداز را در یک جامعه افزایش می‌دهد. با افزایش پس‌انداز در یک جامعه انباشت سرمایه بیشتر به‌دست آمده و در نهایت رشد اقتصادی حاصل می‌شود. از نظر اسمیت توسعه اقتصادی محصول پیشرفت بخش‌های کشاورزی، صنعت و تجارت است (کاتوزیان، ۱۳۵۸: ۹۵).

لوئیس (۱۹۸۲) به این باور است که با به حداقل رساندن افراد بیکاری در یک کشور و افزایش مهارت‌ها و فن‌های حرفه‌ای در بخش کشاورزی و زمینه‌سازی لازم جهت بهره‌وری افراد در بخش کشاورزی و زمینه ارتباط این بخش با سایر بخش‌های می‌توان رشد اقتصادی را به وجود آورد (هانت، ۱۳۷۶: ۱۸۰). نورکس، لوئیس و رودان معتقد است که برای توسعه پایداری یک کشور توسعه‌نیافته باید ابتدا زمینه توسعه تمام مناطق را ایجاد کرد. مطابق نظریات این دانشمندان زمانی یک کشور به رشد و توسعه اقتصادی دست می‌یابد که توازن در بین بخش‌های مختلف از جمله توازن بین روستا و شهر، بخش کشاورزی با صنعت و نیز توازن بین مناطق مختلف به وجود آید. یکی از بخش‌های که بیشتر از بعضی از بخش‌های دیگر اقتصادی در کشورهای در حال توسعه حائز اهمیت است بخش کشاورزی می‌باشد. بر اساس نظریات دانشمندان فوق کشاورزی و مناطق دو مقوله مکمل همدیگر است.

تودارو در کتاب توسعه اقتصادی خود در مورد بخش کشاورزی در کشورهای جهان سوم می‌گوید اگر قرار است توسعه صورت گیرد باید از مناطق دورافتاده و بخش کشاورزی آغاز گردد. به عقیده ایشان فقیرترین مردم یک کشور در روستاها

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۳، شماره ۱۰، ۷۱-۸۳، زمستان ۱۴۰۱.

و مناطق دورافتاده زندگی می‌کند که فعالیت اصلی آن‌ها در زمینه کشاورزی است. به عقده وی بدون توسعه کشاورزی و مناطق دورافتاده، توسعه سایر بخش‌های اقتصاد موفق نخواهد شد و اگر هم موفق شود عدم تعادل شدید ایجاد می‌گردد. در نتیجه توسعه بخش کشاورزی از پایه‌های اساسی توسعه محسوب می‌گردد (تودارو، ۱۳۷۸: ۱۲۰).

در ادبیات علم اقتصاد از بخش‌های اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) به‌عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی یاد می‌گردد (Linden & Mahmood, 2007: 36). یکی از بخش‌های که جایگاه بسیار بالایی را در توسعه اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به خود اختصاص داده بخش خدمات است. خدمات سهم قابل توجهی در رشد، توسعه و همچنین اشتغال‌زایی در اقتصاد کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه دارد.

دانشمندان مانند آلن فشر، کالین کلارک و جین فوراستیه خدمات را به فعالیت‌های نظیر حمل‌ونقل، خدمات شهری، خدمات وابسته به فناوری، اطلاعات، خدمات مالی، خدمات بازرگانی ... دسته‌بندی نموده است که به عقیده این دانشمندان تمامی فعالیت‌های خدماتی نقش اساسی در توسعه اقتصادی دارد.

در زمینه موضوع مورد پژوهش مطالعات بسیاری صورت گرفته که در زیر به بخشی از آن‌های اشاره شده است: بهرامی و همکاران (۱۳۹۹)، به بررسی سنجش عوامل مؤثر بر پایداری اقتصادی شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر سردشت) با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی پرداخته است. برای تجزیه و تحلیل نتایج از نرم‌افزار و آزمون‌های آماری (تی تک‌نمونه‌ای، همبستگی اسپیرمن، رگرسیون خطی ساده) استفاده نموده که نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد شهر سردشت از پایداری اقتصادی ضعیفی برخوردار است به طوری که میزان پایداری این شهر ۲/۸ ارزیابی شده که از میزان میانه نظری پایین تر بوده و نتایج آزمون همبستگی نشان از همبستگی قوی بین متغیرهای مقیاس و کارآفرینی با ۰/۸۹۴ در سطح معنی-داری ۰/۰۵ بوده و نتایج آزمون رگرسیون نیز نشان از تأثیر زیاد مؤلفه کارآفرینی بر پایداری اقتصادی شهر سردشت داشته است. غفاری فرد و رضایی (۱۳۹۸)، با مقاله‌ای تحت عنوان (سنجش ظرفیت ایجاد رونق اقتصادی در مناطق ۹ گانه آمایش سرزمین در ایران) با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی به وزن دهی هر یک از ۱۵ زیر بخش اقتصادی پرداخته، سپس به منظور دستیابی به نتایج با استفاده از روش تاپسیس داده‌های به‌دست آمده را تحلیل نموده است؛ که نتایج آن با ارزش افزوده نفت و گاز نشان می‌دهد: منطقه ۴ (اصفهان، چهار محال و بختیاری، خوزستان) با کسب ضریب-۶۳۳۶/۰ در رتبه اول و منطقه ۳ (ایلام، کرمانشاه، لرستان، همدان) با کسب ضریب ۰/۰۶۵۲ در جایگاه آخر قرار گرفته است. محمدی و پیشگر (۱۳۹۷)، در پژوهش تحت عنوان «مبادلات بازرگانی در بازارچه‌های مرزی و نقش آن در توسعه شهری (مطالعه موردی بازارچه مرزی بیله سوار)» را با استفاده از روش آمار توصیفی و آمار استنباطی برای نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و در قسمت آزمون فرضیه‌ها از آزمون یک نمونه‌ای و نیز رگرسیون گام‌به‌گام استفاده نموده و به این نتیجه رسیده‌اند که مبادلات بازرگانی بر توسعه شهری و تحولات شهری شهروندان تأثیرگذار است. افتخاری و همکاران (۱۳۸۷)، به تحلیل اثرات اقتصادی بازارچه شیخ صالح در استان کرمانشاه در توسعه مناطق مرزی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها حاکی از این واقعیت است که این بازارچه توانسته اثرات اقتصادی مثبتی بر روی مناطق پیرامون خود بر جای گذارد. مولایی (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی و مقایسه در جه توسعه‌یافته بخش کشاورزی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۳» با بهره‌گیری از دو مدل تاکسونومی در تحلیل عاملی به این نتیجه دست‌یافته‌اند که سطح توسعه کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های مورد مطالعه تغییرات چندانی نداشته است، اما ضریب شدت نابرابری افزایش یافته است. امینی نژاد و همکاران (۱۳۸۷)، در مقاله تحت عنوان «تحلیل

سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی.../غفاری فرد و موسوی

درجه توسعه‌یافتگی دهستان‌های حوزه تأسیسات پارس جنوبی در استان بوشهر» با استفاده از دو مدل تاکسونومی و موریس به سنجش درجه توسعه دهستان‌های استان بوشهر پرداخته‌اند. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که ۴/۱۵ درصد دهستان‌ها در گروه دهستان‌های برخوردار، ۵/۳۸ درصد گروه نیمه برخوردار و ۱/۴۶ درصد گروه محروم طبقه‌بندی شده‌اند. آهنگری و سعادت مهر (۱۳۸۶)، در مقاله‌ای تحت «عنوان مطالعه تطبیقی سطح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان لرستان به تفکیک بخش‌های اقتصادی و اجتماعی» شهرستان‌های استان لرستان را با استفاده از تاکسونومی عددی و روش تحلیل عاملی بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که نابرابری بین شهرستان‌های استان طی دوره زمانی مورد بررسی افزایش یافته است. مولایی (۱۳۸۶)، در پژوهشی با عنوان «مقایسه درجه توسعه‌یافتگی بخش خدمات و رفاه اجتماعی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳» را با استفاده از دو مدل تاکسونومی و تحلیل عاملی به این نتیجه رسیده است که سطح توسعه در استان‌های کشور طی سال‌های مورد مطالعه افزایش یافته، اما توزیع آن نامتوازن تر شده است. مورشید و سوکفالی^۱ (۲۰۰۵)، به بررسی مبادلات مرزی کامبوج، ویتنام و تایلند پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد، نواحی که در مجاورت مرز با تایلند قرار دارند، دارای فعالیت بیشتر بوده و در معرض اثرات مثبت زیادی مانند افزایش اشتغال، درآمد و منابع و نیز کاهش فقر قرار دارند. نایبور و سیلوپاستیلر^۲ (۲۰۰۲)، در پژوهشی با عنوان اثرات همگرایی در نواحی مرزی به بررسی اثرات اقتصادی تجارت در نواحی مرزی پرداخته‌اند و معتقدند که اثرات همگرایی کشورها در مناطق مرزی متمرکز شده و با تئوری‌های اقتصادی موجود نمی‌توان تحلیل‌های فضایی مناسبی را درباره این اثرات همگرایی انجام داد. آن‌ها بیان داشته‌اند که تحلیل‌های تجربی و تئوریک قوی، نیازمند فهمیدن و درک دقیق همگرایی و یکپارچگی در مناطق مرزی است. مطالعات صورت گرفته به‌وسیله کروگمن و هانسون^۳ (۱۹۹۳)، مشخص می‌سازد که آزادسازی تجارت، تأثیرات بسیار قوی بر روی اقتصاد نواحی مرزی داشته است. این مطالعات نشان می‌دهد که کاهش تعرفه‌ها و در نتیجه افزایش تجارت در امتداد مرزهای ایالات متحده و مکزیک، توجه بسیاری از شرکت‌های تجاری را به شهرهای مکزیک که در نواحی آزاد تجاری و در نواحی مرزی با آمریکا قرار دارند، جلب نموده است. با توجه به تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع تحقیق حاضر نشان می‌دهد که تاکنون هیچ تحقیقی تحت عنوان سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی کشور انجام نشده است؛ بنابراین، اولین تحقیقی می‌باشد که تحت این عنوان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی صورت گرفته است.

روش پژوهش

موضوع تحقیق این مقاله سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی کشور ایران است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده مبتنی بر داده‌های کتابخانه‌ای و اسنادی که به صورت توصیفی و تحلیلی بوده و داده‌های این پژوهش از مرکز آمار ایران به‌دست آمده است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۱۶ استان مرزی که در مجموع دارای ۲۶۲ شهرستان است می‌باشد. و داده‌های این تحقیق از طریق پرسشنامه و سایت مرکز آمار ایران به‌دست آمده است. در این تحقیق از مدل تاپسیس و تحلیل سلسله‌مراتبی به رتبه‌بندی ۲۶۲ شهرستان در ۱۶ استان مرزی کشور ایران صورت گرفته است.

1. Mourshid and Sokphally
2. Nibouhr and Sitviastiller
3. Krogman and Hanson

معرفی مدل و شیوهی محاسبه

روش تاپسیس در سال ۱۹۸۱ توسط هوانگ و یون ارائه گردید. تاپسیس بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی باید کمترین فاصله را با راه‌حل ایدئال مثبت و بیشترین فاصله را با راه‌حل ایده آل منفی داشته باشد. در این روش گزینه m به‌وسیله n شاخص مورد ارزیابی قرار می‌گیرند و هر مسئله را می‌توان به‌عنوان یک سیستم هندسی شامل نقطه در یک فضای بعدی در نظر گرفت.

ماتریس تصمیم‌گیری

اولین بخش در استفاده از روش تاپسیس تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری است. ماتریس تصمیم‌گیری شامل m گزینه و n معیار بوده که معیارها در ستون‌ها و گزینه‌ها در سطرها قرار می‌گیرد.

ماتریس بدون مقیاس

بی مقیاس کردن در روش تاپسیس با استفاده از روش نرم صورت می‌گیرد و به این صورت انجام می‌شود که هر درایه بر جذر مجموع مربعات درایه‌های آن ستون معیار تقسیم می‌شود.

$$n_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n r_{ij}^2}}$$

ماتریس ضرایب

در این گام باید وزن معیارها که از روش‌های دیگر به‌دست‌آمده است را در ماتریس نرمال ضرب کنیم تا ماتریس وزن‌دار حاصل شود (روش تاپسیس به تنهایی قادر به محاسبه وزن معیارها نیست بنابراین باید از روش‌های دیگر نظیر تحلیل سلسله‌مراتبی، آنتروپی و ... وزن معیارها را محاسبه کرد و به‌عنوان ورودی به این روش داد.

ماتریس وزین بدون مقیاس

این ماتریس از حاصل ضرب ماتریس ضرایب و ماتریس بدون مقیاس تشکیل می‌گردد.

$$V = N_D * W_{n \times n}$$

ماتریس ایده آل

در اینجا باید نوع معیارها مشخص شود معیارها یا جنبه مثبت دارند یا منفی. معیارهای مثبت معیارهایی هستند که افزایش آن‌ها باعث بهبود در سیستم شود مثل کیفیت یک محصول این معیار از نوع مثبت است و حل ایده آل آن برابر با بزرگ‌ترین درایه ستون معیار و ضد ایده آل برابر با کوچک‌ترین درایه سلول. برای معیارهای منفی بالعکس.

مربع فاصله هر معیار از ایده آل مثبت و منفی

در این گام بر اساس رابطه زیر فاصله هر گزینه را ایده آل مثبت و منفی اش محاسبه می‌کنیم.

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{i=1}^n (v_{ij} - v_{ij}^+)^2} \quad d_i^- = \sqrt{\sum_{i=1}^n (v_{ij} - v_{ij}^-)^2}$$

سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی.../غفاری فرد و موسوی

محاسبه نزدیکی نسبی هر گزینه A_i را حل ایده آل مثبت: محاسبه شاخص شباهت و رتبه‌بندی گزینه‌ها: شاخص شباهت نشان‌دهنده امتیاز هر گزینه است و بر اساس رابطه زیر محاسبه می‌شود هرچه قدر این شاخص به عدد یک نزدیک‌تر باشد نشان از برتری آن گزینه می‌دهد.

$$cl_i^+ = \frac{d_i^-}{d_i^+ + d_i^-} \quad / \quad 0 \leq cl_i^+ \leq 1, i=1,2,3,\dots$$

روش تحلیل سلسله مراتبی

فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی یکی از پرکاربردترین روش‌ها است که در سال ۱۹۸۰ توسط شخصی بنام توماس آل ساعتی ارائه گردید (قلی پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۲). روش سلسله‌مراتبی در موارد زیاد از جمله زمانی که در یک تحقیق با چندین گزینه رقیب و مسائل پیچیده روبه‌رو هستیم مورد استفاده قرار می‌گیرد. یکی از ویژگی‌های این روش این است که ترکیب معیارهای کمی و کیفی را در یک‌زمان واحد امکان‌پذیر می‌سازد. اساس این روش را مقایسه مقیاس‌های زوجی تشکیل می‌دهد (نجفی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۵). برای انجام تحقیق به روش سلسله‌مراتبی (AHP) باید مراحل ذیل انجام گردد. یک_ ایجاد ساختار سلسله‌مراتبی: در این مرحله باید بعد از استخراج عوامل پژوهش از منابع مختلف؛ عوامل را به سطوح شاخص‌ها و در صورت وجود به زیرشاخص و گزینه‌ها تقسیم نمود. دو_ انجام مقایسات زوجی: در این مرحله شاخص‌های هر سطح با شاخص‌های مربوط آن مقایسه زوجی می‌شود. سه_ تعیین اولویت‌ها: در این مرحله به خاطر میزان اهمیت و ترجیح مقایسات زوجی از طیف ۱ تا ۹ عددی برای مقایسه شاخص‌ها استفاده صورت می‌گیرد. چهار_ بررسی نرخ ناسازگاری منطقی ماتریس تصمیم‌گیری: نرخ ناسازگاری منطقی به خاطر این است که مقایسات زوجی از ثبات و پایداری برخوردار است یا خیر. این نرخ توسط نرم‌افزار اکسپرت چویس به طور خودکار محاسبه می‌گردد چنانچه نرخ مذکور از مقدار ۰/۱ کمتر باشد نشان‌دهنده سازگاری ماتریس است و در صورتی که این نرخ بیشتر مقدار ۰/۱ باشد باید در مقایسات زوجی تجدیدنظر صورت گیرد.

یافته‌ها و بحث

با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی و پرسشنامه به‌دست‌آمده وزن اهمیت بخش‌های مختلف اقتصادی در محیط نرم‌افزار اکسپرت چویس به‌صورت زیر محاسبه شده است:

Goal: Measuring the capacity to create economic prosperity among the border cities of the country

Inconsistency = 0.02
with 0 missing judgments.

نمودار ۱: وزن‌های به‌دست‌آمده از روش تحلیل سلسله مراتبی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۳، شماره ۱۰، ۷۱-۸۳، زمستان ۱۴۰۱.

وزن‌های به‌دست‌آمده با استفاده از توزیع ۱۳ پرسشنامه در بین خبرگان و متخصصین به‌دست‌آمده است. ۱۰ نفر از این خبرگان مرد و ۳ نفر آن‌ها خانم هست و دارای مدرک دکتری و کارشناسی ارشد علوم اقتصادی می‌باشند. در این میان خدمات با کسب ضریب ۰/۳۵۲ در رتبه اول، صنعت با کسب ضریب ۰/۲۹۵ در رتبه دوم، معدن با کسب ضریب ۰/۲۰۶ رتبه سوم و کشاورزی با کسب ضریب ۰/۱۴۷ در رتبه چهارم قرار گرفته است.

سپس بر اساس ضرایب اهمیت بخش‌های اقتصادی و ارزش‌افزوده بخش‌ها در شهرستان‌های استان‌های مرزی مراحل ۷ گانه تاپسیس انجام شد و شهرستان‌های پیشرو در ایجاد رونق اقتصادی محاسبه شد. در ابتدا ماتریس تصمیم‌گیری با ۲۶۲ سطر و چهارستون تهیه شد و به خاطر طولانی شدن صفحات مقاله مراحل فوق بیان نمی‌گردد. بر اساس فرمول گام دوم تاپسیس، ماتریس تصمیم‌گیری بی‌مقیاس محاسبه شد. در مرحله سوم ماتریس ضرایب که ضریب اهمیت آن از طریق روش تحلیل سلسله‌مراتبی از طریق نرم‌افزار اکسپرت چویس به‌دست‌آمده بود در محیط اکسل تنظیم شد و با حاصل ضرب ماتریس بی‌مقیاس در ماتریس ضرایب، ماتریس بی‌مقیاس وزن‌دار به دست آمد. در مرحله پنجم ماتریس جواب ایده آل مثبت و منفی و فاصله هر معیار از ایده آل مثبت و منفی محاسبه گردید و سپس فاصله نزدیکی نسبی هر گزینه از ایده آل‌های مثبت و منفی به دست آمد و در نهایت رتبه هر شهرستان به شرح جدول (۱) به دست آمد.

جدول ۱ رتبه‌بندی استان‌های مرزی بر اساس روش تاپسیس

شهرستان	رتبه	امتیاز	شهرستان	رتبه	امتیاز	شهرستان	رتبه	امتیاز
عسلویه	۱	۰,۴۷۶۸۱۶۸۴	سلماس	۸۹	۰,۰۰۰۵۶۹۶۹	خمام	۱۷۷	۰,۰۰۰۱۴۵۱
اهواز	۲	۰,۳۶۵۶۰۳۹۵	آستانه اشرفیه	۹۰	۰,۰۰۰۵۶۹۱۷	قاینات	۱۷۸	۰,۰۰۰۱۳۹۰
تبریز	۳	۰,۱۰۳۸۱۲۴۴۶	علی آباد	۹۱	۰,۰۰۰۵۵۲۴۵	درمیان	۱۷۹	۰,۰۰۰۱۳۵۱
بندرعباس	۴	۰,۰۵۸۴۹۳۶۹	راز و جرگلان	۹۲	۰,۰۰۰۵۴۰۶۳	جاجرم	۱۸۰	۰,۰۰۰۱۳۳۳
کرمانشاه	۵	۰,۰۵۲۰۸۵۸۶	زابل	۹۳	۰,۰۰۰۵۳۸۹۱	دلگان	۱۸۱	۰,۰۰۰۱۳۰۴۲
رشت	۶	۰,۰۴۳۳۸۰۴۱	رامسر	۹۴	۰,۰۰۰۵۳۲۳۴	رودبار	۱۸۲	۰,۰۰۰۱۲۹۵۷
ساری	۷	۰,۰۲۸۳۸۱۷۰	باوئ	۹۵	۰,۰۰۰۵۳۰۲۴	جغتای	۱۸۳	۰,۰۰۰۱۲۱۸
کنگان	۸	۰,۰۲۲۷۹۷۷۹	خواف	۹۶	۰,۰۰۰۵۰۷۷۴	دالاهو	۱۸۴	۰,۰۰۰۱۲۰۸
ارومیه	۹	۰,۰۲۱۵۷۳۱۰	نقده	۹۷	۰,۰۰۰۴۹۲۵۷	نمین	۱۸۵	۰,۰۰۰۱۱۷۸
بابل	۱۰	۰,۰۱۸۶۳۲۸۸	گلوگاه	۹۸	۰,۰۰۰۴۶۸۵۹	کردکوی	۱۸۶	۰,۰۰۰۱۱۶۸
شهرستان	رتبه	امتیاز	شهرستان	رتبه	امتیاز	شهرستان	رتبه	امتیاز
اردبیل	۱۱	۰,۰۱۲۵۸۴۰۲	گرمی	۹۹	۰,۰۰۰۴۶۷۵۷	شفت	۱۸۷	۰,۰۰۰۱۱۵۶
رامشیر	۱۲	۰,۰۱۲۲۱۲۰۳	بناب	۱۰۰	۰,۰۰۰۴۴۷۵۴	پلدشت	۱۸۸	۰,۰۰۰۱۱۵۰
آمل	۱۳	۰,۰۰۹۵۹۵۵۲	کاشمر	۱۰۱	۰,۰۰۰۴۳۹۰۱۶	سراوان	۱۸۹	۰,۰۰۰۱۱۴۶
گرگان	۱۴	۰,۰۰۹۵۰۷۰۴	آستارا	۱۰۲	۰,۰۰۰۴۳۸۷۹	ایوان	۱۹۰	۰,۰۰۰۱۱۰۷
زاهدان	۱۵	۰,۰۰۸۷۳۱۷۶	مهران	۱۰۳	۰,۰۰۰۴۳۸۲۰	مینودشت	۱۹۱	۰,۰۰۰۱۱۰۲
دزفول	۱۶	۰,۰۰۸۰۲۶۱۲	گناوه	۱۰۴	۰,۰۰۰۴۳۶۲۶	هشترود	۱۹۲	۰,۰۰۰۱۰۹۹
بوشهر	۱۷	۰,۰۰۵۷۸۴۶۵	محمودآباد	۱۰۵	۰,۰۰۰۴۳۲۶۶	نیر	۱۹۳	۰,۰۰۰۱۰۹۳
گنبد	۱۸	۰,۰۰۴۹۵۸۱۷۴	سنقر	۱۰۶	۰,۰۰۰۴۲۸۲۸	ماسال	۱۹۴	۰,۰۰۰۱۰۷۶
امیدیه	۱۹	۰,۰۰۴۹۴۵۲۱	گناباد	۱۰۷	۰,۰۰۰۴۲۲۸۰	هیرمند	۱۹۵	۰,۰۰۰۱۰۶۷
بهبهر	۲۰	۰,۰۰۴۸۵۹۳۸	دیواندره	۱۰۸	۰,۰۰۰۳۹۰۷۳	گالیکش	۱۹۶	۰,۰۰۰۱۰۵۰
رامهرمز	۲۱	۰,۰۰۴۷۰۴۹۲	تایباد	۱۰۹	۰,۰۰۰۳۷۹۴۳	دره‌شهر	۱۹۷	۰,۰۰۰۱۰۴۰
نیشابور	۲۲	۰,۰۰۴۲۶۷۶۴۲	مانه و سملقان	۱۱۰	۰,۰۰۰۳۷۴۳۴۱	آبدانان	۱۹۸	۰,۰۰۰۱۰۳۳۲۶
خرمشهر	۲۳	۰,۰۰۴۱۷۰۹۷	زیرکوه	۱۱۱	۰,۰۰۰۳۷۲۵۸	دشتتاری	۱۹۹	۰,۰۰۰۱۰۰۶۳

سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی.../غفاری فرد و موسوی

۰,۰۰۰۱۰۰۴۲	۲۰۰	طیس	۰,۰۰۰۳۶۵۶۰	۱۱۲	نیکشهر	۰,۰۰۳۸۸۸۵۰	۲۴	قائم‌شهر
۰,۰۰۰۰۹۰۲۳۲۴۲	۲۰۱	روانسر	۰,۰۰۰۳۵۶۷۴	۱۱۳	مسجدسلیمان	۰,۰۰۳۶۷۱۴۳	۲۵	سندج
۰,۰۰۰۰۸۷۹۴	۲۰۲	بجستان	۰,۰۰۰۳۵۴۹۹	۱۱۴	بانه	۰,۰۰۳۵۵۸۸۹	۲۶	خوی
۰,۰۰۰۰۸۷۴۷	۲۰۳	زاوه	۰,۰۰۰۳۵۰۵۶	۱۱۵	کامیاران	۰,۰۰۳۵۵۲۸۶	۲۷	هندیجان
۰,۰۰۰۰۸۷۲۹	۲۰۴	مراوه تپه	۰,۰۰۰۳۴۲۸۳	۱۱۶	شیروان	۰,۰۰۳۴۷۶۳۴	۲۸	دشتستان
۰,۰۰۰۰۸۶۵۱	۲۰۵	املش	۰,۰۰۰۳۲۴۱۵	۱۱۷	بیجار	۰,۰۰۳۴۵۵۷۷	۲۹	حمیدیه
		شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان
۰,۰۰۰۰۸۵۵۲	۲۰۶	سیاهکل	۰,۰۰۰۳۱۶۴۴	۱۱۸	فومن	۰,۰۰۳۲۴۵۰۴	۳۰	تنکابن
۰,۰۰۰۰۸۳۲۸	۲۰۷	دیلیم	۰,۰۰۰۳۱۰۶۸	۱۱۹	چناران	۰,۰۰۲۹۸۶۶۸	۳۱	بهبهان
۰,۰۰۰۰۸۱۰۹۵	۲۰۸	درگز	۰,۰۰۰۳۰۳۶۶۴	۱۲۰	کلاله	۰,۰۰۲۹۶۷۵۳۹	۳۲	شوش
۰,۰۰۰۰۸۰۱۶	۲۰۹	جوانرود	۰,۰۰۰۲۹۶۲۲	۱۲۱	اهر	۰,۰۰۲۹۶۲۶۲	۳۳	آبادان
۰,۰۰۰۰۷۸۷۵	۲۱۰	چالدران	۰,۰۰۰۲۹۰۹۴۱	۱۲۲	خلیل‌آباد	۰,۰۰۲۸۶۶۴۲	۳۴	میاندوآب
۰,۰۰۰۰۷۵۵۳	۲۱۱	پاوه	۰,۰۰۰۲۹۰۳۰	۱۲۳	چوار	۰,۰۰۲۷۰۲۰۵	۳۵	بندرماهشهر
		ورزقان	۰,۰۰۰۲۷۳۱۹	۱۲۴	عجب‌شیر	۰,۰۰۲۵۸۵۶۰	۳۶	دشت آزادگان
۰,۰۰۰۰۶۸۹۲۲	۲۱۳	پارسیان	۰,۰۰۰۲۶۶۰۴	۱۲۵	سردشت	۰,۰۰۲۳۱۷۶۳	۳۷	مه‌ولات
۰,۰۰۰۰۶۸۰۸	۲۱۴	فنونج	۰,۰۰۰۲۶۴۹۰	۱۲۶	فاروج	۰,۰۰۲۰۸۵۶۲	۳۸	بابلسر
۰,۰۰۰۰۶۷۵۷	۲۱۵	بندرگز	۰,۰۰۰۲۶۱۹۸	۱۲۷	بيله سوار	۰,۰۰۲۰۴۴۵۱	۳۹	سبزوار
۰,۰۰۰۰۶۲۱۲	۲۱۶	لالی	۰,۰۰۰۲۶۱۴۱۶	۱۲۸	کنارک	۰,۰۰۱۹۹۶۵۱	۴۰	بوکان
۰,۰۰۰۰۵۸۸	۲۱۷	داورزن	۰,۰۰۰۲۵۶۷۸	۱۲۹	دهگلان	۰,۰۰۱۸۰۶۹۳	۴۱	مراغه
۰,۰۰۰۰۵۴۹۳۷	۲۱۸	چاپیاره	۰,۰۰۰۲۵۶۴۴	۱۳۰	صحنه	۰,۰۰۱۷۸۲۵۵	۴۲	شبه‌سدر
۰,۰۰۰۰۵۴۹۰۲۷	۲۱۹	هریس	۰,۰۰۰۲۵۳۶۳	۱۳۱	جوین	۰,۰۰۱۷۲۹۶۶	۴۳	اندیمشک
۰,۰۰۰۰۵۱۶۵۵	۲۲۰	مهرستان	۰,۰۰۰۲۵۲۶۵	۱۳۲	بستان‌آباد	۰,۰۰۱۷۲۸۳۳	۴۴	مرند
۰,۰۰۰۰۵۱۱۴	۲۲۱	گمیشان	۰,۰۰۰۲۵۲۱۷	۱۳۳	اشنویه	۰,۰۰۱۶۹۲۸۹	۴۵	ایلام
		ثلاث باباجانی	۰,۰۰۰۲۴۹۶۹	۱۳۴	بینالود	۰,۰۰۱۵۹۷۸۰	۴۶	تالش
۰,۰۰۰۰۴۸۶۵	۲۲۳	کلات	۰,۰۰۰۲۴۵۶۰	۱۳۵	خلخال	۰,۰۰۱۵۱۲۱۱	۴۷	بندرلنگه
		شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان
۰,۰۰۰۰۴۷۹	۲۲۴	زهک	۰,۰۰۰۲۴۱۳۵	۱۳۶	رامیان	۰,۰۰۱۴۷۷۱۵	۴۸	پارس‌آباد
۰,۰۰۰۰۴۷۳	۲۲۵	سیریک	۰,۰۰۰۲۳۸۹۸	۱۳۷	ایرانشهر	۰,۰۰۱۴۲۳۴۶	۴۹	نکا
۰,۰۰۰۰۴۴۷	۲۲۶	زبرخان	۰,۰۰۰۲۳۶۲۸	۱۳۸	حاجی‌آباد	۰,۰۰۱۳۹۶۶۷	۵۰	شوشتر
۰,۰۰۰۰۴۲۴۸	۲۲۷	سیب و سوران	۰,۰۰۰۲۳۱۸۵	۱۳۹	خوشاب	۰,۰۰۱۳۷۴۴۷	۵۱	دهلران
۰,۰۰۰۰۴۱۷	۲۲۸	شوط	۰,۰۰۰۲۳۰۸۱	۱۴۰	ملکان	۰,۰۰۱۳۰۱۸۷	۵۲	ایذه
۰,۰۰۰۰۴۰۹۵	۲۲۹	هفتگل	۰,۰۰۰۲۲۶۲۷	۱۴۱	سوادکوه شمالی	۰,۰۰۱۲۲۱۷۷	۵۳	مهاباد
۰,۰۰۰۰۴۰۵۷	۲۳۰	کوثر	۰,۰۰۰۲۱۶۲۲	۱۴۲	بجنورد	۰,۰۰۱۱۸۱۶۸	۵۴	نور
۰,۰۰۰۰۳۹۷	۲۳۱	هامون	۰,۰۰۰۲۱۵۸۹	۱۴۳	دیر	۰,۰۰۱۱۵۰۹۲	۵۵	چالوس
۰,۰۰۰۰۳۹۰۵	۲۳۲	ترکمن	۰,۰۰۰۲۰۷۰۵	۱۴۴	رضوانشهر	۰,۰۰۱۱۴۹۲۵	۵۶	اسکو
۰,۰۰۰۰۳۸۹۹	۲۳۳	عباس‌آباد	۰,۰۰۰۲۰۴۳۹	۱۴۵	فریمان	۰,۰۰۱۱۲۹۸۷	۵۷	میناب
۰,۰۰۰۰۳۷۸۶	۲۳۴	آغاچاری	۰,۰۰۰۲۰۰۸۲	۱۴۶	دشتی	۰,۰۰۱۰۹۰۸۷	۵۸	سقز
۰,۰۰۰۰۳۵۱۵	۲۳۵	فیروزه	۰,۰۰۰۱۹۸۱۸	۱۴۷	هویزه	۰,۰۰۱۰۵۲۷۷	۵۹	لاهیجان

۰,۰۰۰۰۳۴۵۶	۲۳۶	قصرقند	۰,۰۰۰۱۹۱۷۳	۱۴۸	کنگاور	۰,۰۰۱۰۴۷۰۸	۶۰	ترتیب حیدریه
۰,۰۰۰۰۳۳۵۸	۲۳۷	سیمرغ	۰,۰۰۰۱۹۱۲۸	۱۴۹	خوسف	۰,۰۰۱۰۳۱۰۶	۶۱	نوشهر
۰,۰۰۰۰۳۳۴	۲۳۸	قصرشیرین	۰,۰۰۰۱۹۰۶۰۴	۱۵۰	رشتخوار	۰,۰۰۰۹۲۸۲۶	۶۲	بندر انزلی
۰,۰۰۰۰۳۲۴۹	۲۳۹	کلیبر	۰,۰۰۰۱۹۰۳۸	۱۵۱	تکاب	۰,۰۰۰۹۱۰۱۰	۶۳	شادگان
۰,۰۰۰۰۳۱۹۷	۲۴۰	سرعین	۰,۰۰۰۱۸۷۲۴	۱۵۲	سرایان	۰,۰۰۰۸۸۵۹۵	۶۴	گتوند
۰,۰۰۰۰۳۰۹۸	۲۴۱	نیمروز	۰,۰۰۰۱۸۴۱۶	۱۵۳	گیلانغرب	۰,۰۰۰۸۷۸۲۵	۶۵	مشکین شهر
۰,۰۰۰۰۳۰۶۷	۲۴۲	سروآباد	۰,۰۰۰۱۸۲۳۵۷	۱۵۴	بیرجند	۰,۰۰۰۸۴۸۱۲	۶۶	لنگرود
امتیاز	رتبه	شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان
۰,۰۰۰۰۲۹۶۷	۲۴۳	چاراویماق	۰,۰۰۰۱۸۲۰۶	۱۵۵	فریدونکنار	۰,۰۰۰۸۲۶۷	۶۷	ترتیب‌جام
۰,۰۰۰۰۲۵۶	۲۴۴	خداآفرین	۰,۰۰۰۱۸۱۸۵	۱۵۶	ماکو	۰,۰۰۰۸۲۱۸۱	۶۸	آق‌قلا
۰,۰۰۰۰۲۴۹	۲۴۵	بمپور	۰,۰۰۰۱۷۵۷۵	۱۵۷	اسفراین	۰,۰۰۰۷۹۲۱۶	۶۹	رودسر
۰,۰۰۰۰۲۴۲	۲۴۶	ملکشاهی	۰,۰۰۰۱۷۵۲۱	۱۵۸	اندیکا	۰,۰۰۰۷۷۰۳۶	۷۰	کارون
۰,۰۰۰۰۲۳۲	۲۴۷	میرجاوه	۰,۰۰۰۱۷۴۳۲	۱۵۹	سوادکوه	۰,۰۰۰۷۵۶۳۷	۷۱	اسلام آبادغرب
۰,۰۰۰۰۲۲۵۶	۲۴۸	بستک	۰,۰۰۰۱۷۱۵۹	۱۶۰	گرमे	۰,۰۰۰۷۵۶۰۵	۷۲	رودان
۰,۰۰۰۰۲۱۲۳	۲۴۹	سیروان	۰,۰۰۰۱۷۰۷۳	۱۶۱	هرسین	۰,۰۰۰۷۵۳۸۶	۷۳	جویبار
۰,۰۰۰۰۲۰۷۹	۲۵۰	هلیلان	۰,۰۰۰۱۶۹۳۸	۱۶۲	خاش	۰,۰۰۰۷۳۰۸۴	۷۴	جم
۰,۰۰۰۰۱۹۰۳	۲۵۱	جاسک	۰,۰۰۰۱۶۹۲۶	۱۶۳	شاهین‌دژ	۰,۰۰۰۷۲۰۴۰	۷۵	چابهار
۰,۰۰۰۰۱۸۶۷	۲۵۲	باخرز	۰,۰۰۰۱۶۶۲۱۲	۱۶۴	راسک	۰,۰۰۰۶۹۹۹۷	۷۶	میانه
۰,۰۰۰۰۱۶۴	۲۵۳	تفتان	۰,۰۰۰۱۶۴۹۶	۱۶۵	نهبندان	۰,۰۰۰۶۹۳۸۹	۷۷	قشم
۰,۰۰۰۰۱۱۲۲۹	۲۵۴	بدره	۰,۰۰۰۱۶۴۷۱	۱۶۶	فردوس	۰,۰۰۰۶۹۱۹۹	۷۸	آذرشهر
۰,۰۰۰۰۱۱۱۰۶	۲۵۵	صالح‌آباد	۰,۰۰۰۱۶۴۶۹	۱۶۷	چرداول	۰,۰۰۰۶۳۰۹۳	۷۹	قوچان
۰,۰۰۰۰۰۳۹۳۹	۲۵۶	کلاردشت	۰,۰۰۰۱۶۱۴۵	۱۶۸	جلفا	۰,۰۰۰۶۲۳۷۸	۸۰	باغ‌ملک
۰,۰۰۰۰۰۳۸۵۲	۲۵۷	هوراند	۰,۰۰۰۱۵۶۷۱	۱۶۹	سربیشه	۰,۰۰۰۶۱۷۹۵	۸۱	صومعه‌سرا
۰,۰۰۰۰۰۳۷۹۴	۲۵۸	کوهسرخ	۰,۰۰۰۱۵۵۲۱	۱۷۰	سرخس	۰,۰۰۰۶۱۲۷۶	۸۲	میاندورود
۰,۰۰۰۰۰۳۴۸	۲۵۹	گلشن	۰,۰۰۰۱۵۴۸۰	۱۷۱	آزادشهر	۰,۰۰۰۶۱۱۹۱	۸۳	پیرانشهر
۰,۰۰۰۰۰۳۱۹۸۱۲	۲۶۰	ششتمد	۰,۰۰۰۱۵۱۰۶	۱۷۲	بشرویه	۰,۰۰۰۵۹۹۱۸	۸۴	خمیر
امتیاز	رتبه	شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان	امتیاز	رتبه	شهرستان
۰,۰۰۰۰۰۲۲۳۶۱۳	۲۶۱	بشاگرد	۰,۰۰۰۱۵۰۴۴	۱۷۳	سرباز	۰,۰۰۰۵۹۱۹۶	۸۵	قروه
۰,۰۰۰۰۰۰۳۷۳۲۷۷	۲۶۲	ابوموسی	۰,۰۰۰۱۴۸۲۲	۱۷۴	گلبهار	۰,۰۰۰۵۸۹۷۶	۸۶	بردسکن
			۰,۰۰۰۱۴۷۸۷	۱۷۵	تنگستان	۰,۰۰۰۵۷۷۴۶	۸۷	سراب
			۰,۰۰۰۱۴۶۶۴	۱۷۶	سرپل‌ذهاب	۰,۰۲۵۷۹۲۸-	۸۸	مریوان

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

با توجه به جدول فوق شهرستان عسلویه با کسب ضریب ۰,۴۷۶۸۱۶۸۴۹ در رتبه اول، شهرستان اهواز با کسب ضریب ۰,۳۶۵۶۰۳۹۵۵ در رتبه دوم و شهرستان تبریز با کسب ضریب ۰,۱۰۳۸۱۲۴۶۳ در رتبه سوم قرار گرفته است که به ترتیب در استان‌های مرزی بوشهر، خوزستان و آذربایجان شرقی قرار دارد؛ و همچنان شهرستان ششتمد با کسب ضریب ۰,۰۰۰۰۰۳۱۹۸۱۲ در رتبه ۲۶۰، شهرستان بشاگرد با کسب ضریب ۰,۰۰۰۰۰۲۲۳۶۱۳ در رتبه ۲۶۱ و شهرستان ابوموسی با کسب ضریب ۰,۰۰۰۰۰۰۳۷۳۲۷۷ در رتبه ۲۶۲ یعنی آخرین رتبه قرار گرفته است که به ترتیب در استان‌های مرزی خراسان رضوی، هرمزگان و مازندران قرار دارد.

نتیجه‌گیری

رشد و توسعه اقتصادی از اهداف اصلی تمام سیاست‌مداران و برنامه‌ریزان ملی و منطقه‌ای به حساب می‌آید. زمانی یک منطقه به این هدف دست می‌یابد که درک درست از مزیت‌ها، تنگناها و ساختار اقتصادی آن به دست آمده باشد. شهرستان‌های استان‌های مرزی کشور که هر کدام دارای ظرفیت‌های بالقوه خود هستند و در توسعه اقتصادی کشور نقش اساسی را دارد. بنابراین شناسایی ظرفیت‌ها و مزیت‌های نسبی عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی این شهرستان باید مورد توجه خاصی برنامه‌ریزان قرار گیرد؛ زیرا بی‌توجهی به این مناطق نه تنها توسعه اقتصاد بلکه امنیت ملی کشور را نیز به مخاطره می‌اندازد. تحقیق حاضر به منظور سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی در بین شهرستان‌های استان‌های مرزی که مجموعاً ۱۶ استان و ۲۶۲ شهرستان می‌شود بر اساس مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره با استفاده از ۴ زیر شاخص اقتصادی (کشاورزی، صنعت، معدن و خدمات) موجود در حساب‌های ملی ایران در سال ۱۴۰۰ صورت گرفته است؛ که برای وزن دهی و مشخص نمودن درجه اهمیت این زیرشاخص‌ها از روش سلسله‌مراتبی چندمعیاره استفاده گردیده است. نتایج به دست آمده از ماتریس تصمیم‌گیری که داده‌های آن از سایت آماری ایران اخذ شده است نشان می‌دهد که شهرستان‌های ساری، بابل، بهشهر، دزفول حمیدیه، ارومیه، خوی، رشت، آمل و کرمانشاه به ترتیب در رتبه ۱ الی ۱۰ در بخش کشاورزی قرار گرفته است و شهرستان‌های فریدونکنار، هفتگل، گلشن، مسجدسلیمان، چوار، امدیه، بشاگرد، میرجاوه، ابوموسی و آغاچاری به ترتیب در رتبه‌های ۲۵۲ الی ۲۶۲ یعنی آخرین رتبه‌ها را در بخش کشاورزی گرفته است.

در بخش معدن به ترتیب شهرستان‌های اهواز، عسلویه، رامشهر، امدیه، رامهرمز، هندیجان، خرمشهر، بهبهان، داشت آزادگان و دهلران در درجه اول تا ده هم قرار گرفته است؛ و شهرستان‌های فریدونکنار، قائمشهر، کلاردشت، گمشان، لالی، محمودآبادی، ملکشاهی، میان‌دورود، هلیلان و هویزه در ۲۵۲ تا ۲۶۲ در درجه‌های آخر معدن قرار گرفته است. در بخش صنعت به ترتیب شهرستان‌های عسلویه، کنگان، اهواز، بندرعباس، تبریز، رشت، کرمانشاه، بوشهر، شبستر و آمل در درجه اول تا ده هم قرار گرفته است و شهرستان‌های چرداول، نیر، بدره، هلیلان، بشاگرد، سیمرغ، ملکشاهی، ابوموسی، زیرکوه و کلاردشت در رتبه‌های ۲۵۲ تا ۲۶۲ قرار گرفته است.

در بخش خدمات به ترتیب شهرستان‌های: تبریز، اهواز، کرمانشاه، بندرعباس، رشت، ارومیه، ساری، اردبیل، گرگان و زاهدان در درجه اولی تا ده هم و شهرستان‌های خدا آفرین، داورزن، نیر، خوشاب، مهرستان، کوهسرخ، چاراویماق، ششتمد، سیمرغ و ابوموسی در رتبه ۲۵۲ تا ۲۶۲ قرار گرفته است. نتایج به دست آمده از توزیع ۱۳ پرسشنامه بین خبرگان و کارشناسان با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی به دست آمده است. خدمات با کسب ضریب ۰/۳۵۲ رتبه اول، صنعت با کسب ضریب ۰/۲۹۵ در رتبه دوم، معدن با کسب ضریب ۰/۲۰۶ در رتبه سوم و کشاورزی با کسب ضریب ۰/۱۴۷ در رتبه چهارم یعنی آخر از جهت اهمیت ایجاد رونق اقتصادی قرار گرفته است.

رتبه‌بندی شهرستان‌های استان‌های مرزی با استفاده از روش تاپسیس و سلسله‌مراتبی به صورت زیر می‌باشد. شهرستان عسلویه با کسب ضریب ۰/۴۷۶۸۱۶۸۴۹، شهرستان اهواز با کسب ضریب ۰/۳۶۵۲،۳۹۵۵ و شهرستان تبریز با کسب ضریب ۰/۳۸۱۲۴۳۶ در رتبه سوم قرار گرفته است. همچنان شهرستان‌های ششتمد با کسب ضریب ۰/۳۱۹۸۱۲ و شهرستان بشاگرد با کسب ضریب ۰/۲۶۱ در رتبه ۲۶۱ و شهرستان ابوموسی با کسب ضریب ۰/۰۰۰۰۰۳۷۳۲۷۷ در رتبه ۲۶۲ یعنی آخرین رتبه قرار گرفته است.

توصیه‌های سیاستی

- با توجه به اینکه بخش خدمات از لحاظ رونق و رشد اقتصادی از نظر خبرگان در رتبه اول قرار گرفته است. این بخش باید به صورت دائم مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد.
- با توجه به اینکه سه شهرستان عسلویه، اهواز و تبریز به عنوان قطب رشد اقتصادی شناسایی شده‌اند کمک‌های فنی و اعتباری می‌بایست به این سه شهرستان جهت سرریز شدن رشد آن‌ها به سایر مناطق انجام گیرد.
- سیاست‌مداران و برنامه‌ریزان ملی برای ایجاد رشد و رونق اقتصادی در شهرستان‌های مرزی که در رتبه آخر قرار گرفته‌اند باید از اعتبارات قانون استفاده متوازن از امکانات کشور جهت رونق این شهرستان‌ها استفاده نمایند.
- از آنجایی که استان‌های مرزی کشور جایگاه ویژه‌ای در توسعه اقتصادی و هم در تأمین امنیت ملی دارند، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران ملی و منطقه‌ای باید با شناخت بخش‌های مهم و فعالیت‌هایی که از مزیت‌های نسبی در این شهرستان‌های برخوردارند سیاست‌های حمایتی و تشویقی بیشتری را در جهت دستیابی به توسعه اقتصادی این شهرستان‌ها اتخاذ نمایند.

منابع

- آهنگری، عبدالحمید؛ و سعادت مهر، مسعود. (۱۳۸۶). مطالعه تطبیقی سطح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان لرستان به تفکیک بخش‌های اقتصادی و اجتماعی، مجله دانش و توسعه، شماره ۲۱، ۱۶۱-۱۶۹.
- اجلالی، پرویز. (۱۳۷۳). تحلیل منطقه‌ای و سطح‌بندی سکونتگاه‌ها تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه، ص ۴۸.
- امینی نژاد، غلامرضا؛ بیک محمدی، حسن؛ و حسینی ابری، سیدحسن. (۱۳۸۷). تحلیل درجه توسعه‌یافتگی دهستان‌های حوزه تأسیسات پارس جنوبی در استان بوشهر، نشریه روستا و توسعه، دوره ۱۱، شماره ۳، ۱۴۳-۱۷۲.
- بهرامی جاف، ساجد؛ جان‌پرور، محسن؛ شهبازی، محبوبه؛ و مازندرانی، دریا. (۱۳۹۹). سنجش عوامل مؤثر بر پایداری اقتصادی شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر سردشت)، مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال هفتم، شماره ۲، شماره پیاپی ۱۳، ۱-۲۱.
- تودارو، مایکل. (۱۳۸۷). توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، چاپ هشتم، انتشارات مؤسسه عالی پژوهش تهران، ص ۱۲۰.
- دایانا، هانت. (۱۳۷۶). نظریه‌های اقتصاد توسعه تحلیلی از الگوهای رقیب، ترجمه غلامرضا آزاد برمکی، چاپ اول، نشرنی، تهران، ص ۱۸۰.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پاپلی یزدی، محمدحسین؛ و عبدی، عرفان. (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی در بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی، استان کرمانشاه «فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۲، ۸۲-۱۰۹.
- طالشی، مصطفی؛ و گلچینی، سحر. (۱۳۹۷). آمایش بازارچه‌های مرزی غرب ایران الگوی اقتصادی_کالبدی در پایداری شهرهای کوچک نمونه موردی (بازارچه مرزی سیرانیند بانه). دوره ۱۰، شماره ۳، ۳۸۲-۳۹۴.
- غفاری فرد، محمد؛ و رضایی، اسلام‌الدین. (۱۳۹۸). سنجش ظرفیت ایجاد رونق اقتصادی در مناطق ۹ گانه آمایش سرزمین ایران، نشریه بررسی‌های آمار رسمی ایران شماره ۱، پیاپی ۹۴، ۳۰۷-۲۸۳.
- قره‌باغیان، مرتضی. (۱۳۷۵). اقتصاد رشد و توسعه، تهران: نشر نی. صفحه ۲۳۰.
- کاتوزیان، محمدعلی. (۱۳۵۸). ثروت ملل، تهران، شرکت سهامی کتاب‌های جیبی، انتشارات امیرکبیر، شماره ۲۸، ص ۹۵.

سنجش پیشران‌های رونق اقتصادی.../غفاری فرد و موسوی

محمدی بارزلی، خدیجه؛ و پیشگر، حسین. (۱۳۹۷). مبادلات بازرگانی در بازارچه‌های مرزی و نقش آن در توسعه شهری (مطالعه موردی بازارچه مرزی بیله سوار) رویکردهای پژوهشی در نوین مدیریت و حسابداری، دوره ۲، شماره ۸، ۳۹-۵۰.

مولایی، محمد. (۱۳۸۷). بررسی و مقایسه درجه توسعه‌یافتگی بخش کشاورزی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳ اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره ۱۶، شماره ۶۳، ۷۱-۸۸.

مولایی، محمد. (۱۳۸۶). مقایسه درجه توسعه‌یافتگی بخش خدمات و رفاه اجتماعی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳، فصلنامه پژوهشی رفاه اجتماعی، دوره ۶، شماره ۲۴، ۲۴۱-۲۵۸.

Che nery, H. Robinson, S. & Syrquin, M. (1986): *Industrialization and Growth. A Comparative Study*. New York: Oxford University Press. pp. 150.

Esteva, G.((2007): Edited by W.Sachs, "The Development Dictionary, London, pp, 12.

K.A.S. Murshid and Tout Sokphally (2005): *The Cross Border Economy of Cambodia: An Exploratory Study*. Working Paper No. 25.

Krogman. P., Hanson, and G :(1993) *mexico-u.s. free trade and the location of producton*, in: *the Mexico-us free trade*, peterm. Garber (Ed.)

Linden, M. & Mahmood, T. (2007): "Long run relationships between sector shares and economic Growth: A panel data analysis of Schengen region", *Keskustelualoitteita no.50*, pp36.

Nibouhr, Annekatvin; silviastiller (2002): *Integration Effects in Border Regions – A Survey of Economic Theory and Empirical Studies*, Hamburgisches Welt-Wirtschafts- Archiv (HWWA), Hamburg Institute of International Economics Offentlichkeitsarbeit.

Zargani, s, H, Azami, & Alamdar, E.(2007): "Analiysis of the Rol of Mahirud Border Markets in the Physical Spatial Development of the Border Region with an Emphasis on Immigration and Decrease in Deprivation".*Journal of Geography and Regional Development (Peer- reviewed Journal) Vol 12, No. 23, pp 192.*